

DİVAN EDEBİYATINDA TARİH MANZUME GELENEĞİ VE NEDİM İLE ŞEYH GALİB'İN TARİH MANZUMELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bilal ELBİR ()*

Can BAĞCI (**)

Hasan YILDIZ (***)

Özet

Edebiyatımızda padişahların tahta çıkmaları ve ölümleri, şehzadelerin sünnet törenleri, önemli eserlerin yapılmış tarihleri, fetihler gibi toplumu etkileyen olaylar “ebced” hesabı yardımıyla tarihe not düşürülmüştür. Kelime, mısra ve beyit şeklinde olan tarih düşürme usta şairler tarafından bir gelenek haline getirilmiştir.

Bu çalışmada tarih düşürme geleneğini gelişim sürecinden bahsedilip Nedim ve Şeyh Gâlib'in tarih manzumelerinin konu ve biçim bakımından karşılaştırılması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nedim, Şeyh Gâlib, tarih manzumeler

Court Tradition of Literature History, Written in Verse and Comparison of Sheikh Ghalib and Nedim's History, Written in Verse

Abstract

Overhangs the throne of the sultans and the deaths of our literature, circumcision ceremonies of princes, important Works of construction dates, event affecting society, such as the conquests account is written with "numerological"

This study described the development process by reducing the tradition history poems of Nedim and Sheikh Ghalib were compared in terms of subject and form

Keywords: Nedim, Sheikh Ghalib, history poem

*) Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi
(e-posta: bilal.elbir@hotmail.com)

**) Yüksek Lisans Öğrencisi, Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi

***) Yüksek Lisans Öğrencisi, Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Giriş

Divan Edebiyatı, Türklerin İslam dinini benimsemesinden sonra ortaya çıkan bir edebiyat olup Arap ve Fars edebiyatlarının etkisi altında gelişmiştir. Bu etki, Arapça ve Farsça sözcüklerin önce Türkçe, sonra Osmanlıcaya girmesinin yanı sıra, bu dillerin anlatım biçimlerinin benimsenmesiyle de kendini gösterir. Bu akımın “Divan Edebiyatı” olarak adlandırılmasının nedeni, şairlerin şiirlerini divan denen el yazması kitaplarda toplamış olmalarından kaynaklanmaktadır (Mengi, 2008:20). Osmanlı Devleti döneminde Arapça ve Farsça’nın yoğun etkisinde kalmış olan Türkçe, Divan Edebiyatında kullanılan ana dildir. Divan Edebiyatı, daha çok nazım türünde örnekler içerir ve nesir türündeki eserler, nazma göre azdır.

Divan Edebiyatının Anadolu’daki ilk örnekleri XIII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu edebiyatın ilk ürünlerini veren şair Hoca Dehhani’dir. Divan Edebiyatı, özellikle şiir alanında en parlak dönemini XVI. yüzyılda yaşamıştır. Bu dönemde Bâkî ve Fuzûlî divan şiirinin en iyi örneklerini vermiştir. XVII. yüzyılda bir duraklama dönemine girmiştir. Bâkî ve Fuzûlî’den sonra gelen şairler, özellikle bu iki şairi taklit etmiş ve özgün yapıtlar ortaya koyamamışlardır. XIX. yüzyılda, Divan Edebiyatı artık gözden düşmüş ve eleştiri konusu olmaya başlamıştır (Mengi, 2008: 43).

XIX. yüzyıl sonrasında Divan Edebiyatının yeni oluşan şiir üzerinde etkileri olmuştur. XX. yüzyılda ortaya çıkan şiir akımlarında divan şiiri kalıpları, mazmunları modern şiirde kullanılmıştır. Divan Edebiyatının bazı türleri yeni şiirin içinde de yer bulmuştur (Erkul, 2004: 152).

Altı yüzyıl boyunca gelenek halinde devam eden Divan Edebiyatının sadece aynı konular üzerinde döndüğünü, değişmeyen kalıpların tekrarı şeklinde yazılmış şiirlerden oluştuğunu iddia eden söylemler doğru değildir. Çünkü divan şairlerinin kullandıkları benzetmelerin, konulara olan bakış açılarının farklılıkları Divan Edebiyatı ürünlerine bakıldığında anlaşılmaktadır. Ayrıca divan şairleri eserlerinde tekrara düşmekten kaçınmış, oluşturdukları tarz ve tekniklerle verdikleri eserlerin özgün olmaları için çaba sarf etmişlerdir. Şairlerin özgünlük ve tekrara düşme endişesi taşımaları Divan Edebiyatında farklı geleneklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Divan Edebiyatında en çok bilinen gelenekler şunlardır: Bahr-ı tavîl, nazire, hamse, tarih düşürme geleneği...

Divan şairlerinin devam ettirdiği bu geleneklere bakıldığında: Bahr-ı tavîl, feilâtün tefilesinin arka arkaya tekrarlanmasıyla yazılır. Her dize kendi içinde secilidir. Dizelerin kafiye şeması kıt’a yahut gazel biçiminde olabilir. Manzumenin sonunda şair mahlasını kullanır. Bahr-ı tavîlde beyit sayısı 97’e (Fehim-i Kadim), dizelerdeki tefile sayısı da 50’ye kadar çıkabilmektedir. Konu olarak bahr-ı tavîllerde genellikle sevgilinin güzellik unsurları ile âşık ve sevgili arasındaki münasebetler işlenir. Bunun yanı sıra münacat ve naat (Zihnî) gibi dinî konular ile mizah (Abdülbâkî Fevzî) ve övgü konulu (Fedâyî) bahr-ı tavîl örnekleri de vardır (Aksoyak, 2007: 84).

Nazire geleneği, klasik edebiyatta mükemmel bir sanat anlayışı ve üstün bir sanat seviyesi doğurmuştur. Eski veya yeni bir şairin bulmuş olduğu ve bu sayede şiir iklimine girmiş bir kafiye, redif ya da konu diğer şairler içinde yeni bir malzeme olmuş ve

değişik yorumlarla farklı biçimlerde işlenmiştir. Nazire geleneği çerçevesinde bu yeni malzemeler işlendikçe daha güzel ve derin bir sanat gücüyle kaleme alınan eserler ortaya konulmuştur. Bu eserlerde sanat bakımından mükemmele doğru bir gidiş görülmektedir (Irkılata,2007:2).

Bir diğer Divan Edebiyatı geleneği ise hamsedir. Arapça beş kelimesinin müennesi olan hamse, beş mesneviden oluşan külliyyat anlamında ilk defa Nizâmî-i Gencevî'nin (ö. 608 / 1211-12 ?)

Mahzenü'l-Esrâr, Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Heft-Peyker, İskender-nâme adlı Farsça eserleri hakkında kullanılmıştır. Penc-Genc (beş hazine) adıyla da anılan bu mesnevilerin taklit edilmesiyle sayıları artmaya başlayan bu tür eserlere hamse denilmiştir (Tavukçu, 2009: 594).

Şairlerin önemli olayları tarihe not düşürmeleri zamanla Divan Edebiyatında tarih düşürme geleneğini ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmanın da konusu olan tarih düşürme geleneği “ebced” hesabı vasıtası ile bir olayın tarihini belirlemek amacıyla başvuru olan bir sanattır. Bu sistemden faydalanılarak Divan Edebiyatı'nda bir sanat haline gelen “tarih düşürme geleneği” pek çok sebeple kullanım alanı bulmuştur. Doğum, evlenme, savaş, barış, ölüm... gibi olaylar, çeşitli eserlerin (saray, cami, çeşme,...) yapılması, hizmete girmesi ve onarılması gibi nedenlerle, isim sembolü olarak, çocuklara isim verilirken, padişahların tahta çıkışlarında, mühim mevkilere yapılan tayinlerle ilgili olarak, yangın, deprem, salgın hastalık gibi tabii olaylar tarih düşürme geleneği için birer neden olmuştur (Canım, 2009 :105).

Tarih manzumeleri sadece tarihî, sosyokültürel bir olayı anlatmakla kalmaz, aynı zamanda meselenin estetik boyutuna da yer verirler. Yani bir tarih manzumesi bir yandan tarih manzumesine konu olan şahıs veya olay hakkında bilgi verirken, bir yandan da tarih manzumesinin satır aralarında dile getirilmiş estetik unsurları gözler önüne serer. Bu durum aynı zamanda tarih manzumesinin kaleme alındığı dönemin estetik sanat anlayışının geldiği noktayı göstermesi açısından da ayrıca üzerinde durulması gereken bir husustur (Demirel, 2008: 373) .

Tarih düşürme, Arap, İran ve Türk edebiyatlarında önemli bir olaya dikkat çekmek için kullanılan bir tekniktir. Aslında edebi bir sanat olmaktan çok teknik bir işlem olan tarih düşürme, pek çok divan şairi tarafından edebi sanat olarak kabul edilmiştir (Yavuz, 2009:6).

Bir olay için tarih düşürme kullanılacaksa her zaman aynı yöntemle gerçekleştirilme zorunluluğu yoktur. Bazı durumlarda ebced hesabı ile oluşturulmuş formüller kullanılırken bazı durumlarda ise hesaplama gerektirmeyen sadece sözle oluşturulan tarihleme yöntemleri kullanılmaktadır.

Edebiyatımızda tarih düşürme sanatının ne zaman ve ne şekilde başladığı hakkında kesin bilgilere sahip olunmamakla birlikte “Tarihleme” sanatının edebiyatımızdaki gelişimi için Rumeli Hisarı'nın yapımı ve İstanbul'un fethini bir dönüm noktası olarak kabul etmek mümkündür. Bu konuda bulunan ilk örnekler Fatih Sultan Mehmed'in yaptırdığı

bir cami hakkında söylenen manzum tarihlerdir. Bu ilk örneklerin müverrihi Tazarruna-mesi ile tanıdığımız Sinan Paşa'nın babası Hızır Bey'dir (İspirli, 2000:79).

XV. yüzyılda Hızır Bey ile başlayan tarih düşürme geleneğinin XVI. yüzyılda kul-lanımı artmıştır. Bu dönemde öne çıkan bir şair olmasa da dönemin önemli şairlerinden olan Fuzulî, Muhibbî, Selimî, Bağdatlı Ruhî gibi isimler tarih düşürme tekniğinden yarar-lanmışlardır. Divan Edebiyatı tarihinde Sürûrî Seyyid Osman, bu sanatın en büyük ismi olarak gösterilmektedir.

Tarih düşürme, Türk edebiyatına ilk olarak kelime ve terkipler halinde girmiş daha sonraki yıllarda şiirlerin içerisinde yer almaya başlamıştır. Bu şekilde ilk örneklerini Evliya Çelebi'nin Seyahatname adlı eserinde görülmektedir. Bu eser içerisinde yer alan tarih düşürmeler daha sonradan eklenmemiş ise tarih düşürme XVI. yüzyılda gelenekleş-meye başladığı ifade edilebilir (Yavuz, 2009:42).

XVI. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamış olan tarih düşürme geleneği XVII. yüz-yılda en verimli dönemini geçirmiştir. Türk edebiyatında tarih düşürme ile ilgilenmiş ve bu geleneğin zirve döneminde eserler vermiş sanatçılara Sâbit, Nâbi, Sürûrî, Osman-zâde Tâib, Nazim, Nedim, Sâmî, Seyyid Vehbî, ve Şeyh Galîb örnek olarak verilebilir.

Tarih manzumelerini farklı kategorilerde ele almak mümkündür. Noktalı ve noktasız harflerle düşürülen tarihler, mukatta (kesik), birleşmeyen harflerle yapılan, muvassal ta-rihler, mükerrer, gayrimükerrer, muammâ, bilmeceli, satranç usûlü tarihler bunların baş-lıcalarındandır (Canım, 2010: 329).

Tarih düşürme geleneğinin edebiyatımızdaki önemini ve yerini kavrayabilmek için bu geleneğin ustalarının vermiş olduğu eserler incelenmelidir. Bu çalışmada XVII. yüzyılda yaşamış, tarih manzume türünde eser vermiş olan Şeyh Galîb ve Nedim'in tarih manzume örnekleri incelenmiştir.

Edebiyat eleştirmenleri ve tarihçileri tarafından Klâsik (Divan) Türk Edebiyatının son büyük şairi ve temsilcisi olarak kabul edilen, aynı zamanda büyük bir mutasavvıf olan Şeyh Galîb iki meşhur tarih düşürmede: “eser-i ‘ışk” ve “cezbetullâh” kaydedildiği gibi, 1171/1757 yılında İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhânesi'nde dünyaya geldi. Şeyh Galîb, 1799'da öldü. Mezarı, Beyoğlu Tünel yakınında olup, şimdi Divan Edebiyatı Müzesi olan Galata Mevlevîhânesi bahçesinde-dir.

Şair ve âlim olan babası Mustafa Reşîd, Mevlevî bir ailedendi ve Galib'in hayatı ve meslek seçimi üzerinde kesin bir etki icra etmiştir. Şeyh Galîb düzenli bir medrese eğiti-mi almamış, fakat aile muhitinde ve Mevlevî tekkesinde İslâmî klâsik eserleri lâıykıyla tahsil etmiştir. Galîb çok erken bir yaşta şiir yazmaya başlamış ve aynı zamanda Dîvân-ı Hümâyûn'un Beylikçi Odasında bir memur olarak çalışırken, yirmi dört yaşında, bir divan oluşturmuştur. Yirmi altı yaşında Klâsik Türk Edebiyatında mesnevî türünün en başarılı örneklerinden biri sayılan 2101 beyitli, “Hüs-n ü Âşk” adlı eserini altı ay gibi kısa bir zaman zarfında tamamlar. Mevlâna Dergâhında girdiği çilesini İstanbul'a dönerek Yenikapı Mevlevîhânesi'nde tamamlar. Sütlüce'de aldığı bir evde anne ve babasıyla bir süre inzivâ hayatı yaşadıkdan sonra Galata Mevlevîhânesine şeyh olur. Sultan III. Selimin kız kardeşleri Beyhan ve Hatice Sultanların takdir ve iltifatlarını kazanır. III. Selim Han

için söylediği güzel kasîdeleri vardır. Gazelleri sofîyâne heyecanlarla doludur (İpekten: 2006).

Bu çalışmada tarih manzumelerini incelediğimiz ikinci şair de Lale Devri'nin en önemli şairlerinden biri olan Nedim'dir. Nedim'in asıl adı Ahmet'tir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 1681 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Nedim, Anadolu'da kadılık vazifesini yerine getiren Muhammed isimli birinin oğludur. Muhammed'in babası, Sultan İbrahim devri kazaskerlerinden olup ulema ve halk tarafından tasvip edilmeyen alışkanlıklarından dolayı çirkin lakaplarla anılan ve bu yüzden edebî yazılara Mülakab diye geçen Merzifonlu Mustafa Muslihüddin Efendi'dir. Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesinden sonra, 1158 recebindeki (1745) isyanda halk ve ulema tarafından linç edilerek öldürülmüştür. Annesi, Ravzat'ül-ebrâr sahibi Karaçelebi-zâde Abdülâziz Efendi ailesinden Saliha Hatun'dur. İstanbul'da doğan Nedim, zamanındaki tahsil mertebelerini aştıktan sonra Ebe-zâde Abdullah tarafından imtihan edilerek müderris olmuştur (Gölpınarlı, 2004:VII).

Damat İbrahim Paşa, şiiirlerini çok beğendiği Nedim'i korumasına alıp, önce muhâsipliğe daha sonrada kendi kütüphanesinde hâfız-ı kütüb görevine getirmiştir. Ramazan ayında sadrazam Damat İbrahim Paşa huzurunda verilen tefsir derslerine katılan Nedim, sadrazam aracılığıyla bütün zevk ve eğlence toplantılarına katılmasının yanında, Sultan III. Ahmed'in bulunduğu toplantılara da katılmaya başlamıştır. Nedim'in şiiirleri padişahın da beğenisini kazanmıştır.

Zevk ve eğlence toplantılarının vazgeçilmez şairi haline gelen Nedim, aynı zamanda medreselerde müderrislik görevini yürütmüş ve çeşitli eserleri Türkçeye çeviren kurullarda da çalışmaya devam etmiştir.

Patrona Halil isyanında buhran geçiren Nedim, “ *ya ihtilalin ilk günlerinde yahut da bir müddet sonra, fakat henüz ihtilal yatışmadan ölmüştür. Belki onun evi de basılmış ve gelenlerden canını kurtarabilmek için evinin damına çıkmış, oradan düşerek yahut da nasıl olursa olsun ellerinden kurtulabilmek için aşağıya atlayarak, yani adeta intihar ederek ölmüştür. Belki de Râmiz'in kaydettiği illet-ı vâhime, Ali Canip Yöntem'in işaret ettiği gibi muvakkat bir cinnettir.*” (Gölpınarlı, 2004:VIII). İhtilal zamanında öldüğü bilinen şairin, nasıl öldüğü kesin olarak bilinmemektedir.

Dinin bazı yasaklarına karşı çıkmış olması Nedim'in tasavvufî düşünceden uzaklaşmış olmasına sebebiyet vermiştir. Şair eserlerinde tasavvufta tasvip edilmeyen kadın, içki gibi unsurlara yer vermiştir. Ona göre yaşamanın temel amacı dünya zevklerini tatmak ve eğlenmektir. Divan edebiyatında soyut halde bulunan sevgili ve mekânlar O'nun şiiirinde somutlaşır. Yani sevgilisi hem beşeri aşkı anlatır hem de gerçektir. Zevk, eğlence, içki şiiirlerinin temelini oluşturmuştur. Soğuk ve yapmacı anlatımdan kaçınmış, anlatmak istediklerini içten bir şekilde şiiirlerine dökmüştür. Bunları da daha çok gazelleriyle anlatmıştır (Mengi, 2008:273).

Mahallileşme akımının öncüsü olan şairin başlıca eseri Nedim Divanı'dır. Şair, Divan Edebiyatı'nın katı kurallarına diğer şairler gibi uysa da bu alanda bazı yenilikler yapmaktan geri durmamıştır. Örneğin bazı eserlerinde aruz yerine hece ölçüsü kullanmıştır. İstanbul aşkıyla tanınan Nedim, Divan Edebiyatı'na yön vermiş ve bu edebiyatın farklı

alanlarda gelişmesine ön ayak olmuş bir şairdir. Fakat Nedim de öldükten sonra değeri anlaşılan şairlerle aynı kaderi paylaşmaktan kurtulabilmiş değildir.

Şeyh Gâlib ve Nedim'in Tarih Manzumelerinin İncelenmesi

Bu bölümde Divan Edebiyatının 18. yüzyıldaki güçlü isimlerinden olan Şeyh Gâlib ve Nedim'in yazmış olduğu tarih manzumelerinin incelenmesi, beyit sayıları kullanılan aruz kalıpları, yazılış sebepleri açısından karşılaştırılması yapılmıştır.

1. Kullanılan aruz kalıpları bakımından incelenmesi:

Her iki şairin de tarih manzume örneklerine bakıldığında kullanılan aruz kalıbı çeşidinin fazla olduğu görülmektedir. Kullandıkları kalıplarda farklılıklar olduğu altta bulunan tablo incelendiğinde fark edilmektedir.

Tablo 1. Şeyh Gâlib ve Nedim'in Tarih Manzumelerinde Aruz Kalıplarının Kullanım Sıklığı

		Nedim	Şeyh Galip
		Kullanım Sıklıkları	Kullanım Sıklıkları
1	Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ûlün	2	4
2	Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	37	25
3	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât	12	4
4	Fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilât (fa'lün)	3	-
5	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	1	3
6	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	1	3
7	Fe'ilâtün (fâ'ilâtün) fe'ilâtün fe'ilât (fa'lün)	1	-
8	Fe'ilâtün (fâ'ilâtün) mefâ'ilün fe'ilât (fa'lün)	1	8
9	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât	1	5
10	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât	1	3
11	Mef 'û lü / me fâ 'i lün / fa' û lün	-	6
12	Me fâ 'i lün / me fâ 'i lün	-	2
13	Mef 'û lü / fâ 'i lâ tü / mefâ'î lü / fâ'ilün	-	4
14	Mefâ'i lün / fa' i lâ tün / mefâ' i lün /fa' i lün (fa'lün)	-	3
15	Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fa'ûlün	-	5

Tablo 1'e göre Nedim ve Şeyh Gâlib'in tarih manzumelerinde en sık kullandığı aruz kalıbı Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün kalıbıdır. Bu kalıbın kullanım sıklığına bakıldığında Nedim'in tarih manzumelerinde %62, Şeyh Gâlib' inkinde %33'tür. Kullanılan diğer aruz kalıplarında iki şairin farklı kalıpları farklı sıklıklarda kullandığı görülmektedir.

2. Şeyh Gâlib ve Nedim'in Tarih Manzumelerinin Beyit Sayıları Bakımından İncelenmesi

Tarih manzumeler şairin isteğine göre tek bir kelimeden oluşabileceği gibi beyitler halinde de yazılabilmektedir. Beyit halinde yazılan tarih manzumelerde şair bir beyitte bir mısrayı giriş için, ikinci mısrayı da tarih söylemek için kullanırdı. Bu tarih mısraları çoğunlukla etkileyici bir şekilde düzenlenirdi (Pala, 2000: 381).

Tablo 2. Şeyh Gâlib ve Nedim'in Tarih Manzumelerinde Beyit Sayıları

Tarih manzumelerinin beyit sayıları	Nedim	Şeyh Galip
1 beyitten oluşan tarih manzumeleri	1	2
2 beyitten oluşan tarih manzumeleri	2	5
3 beyitten oluşan tarih manzumeleri	1	5
4 beyitten oluşan tarih manzumeleri	4	4
5 beyitten oluşan tarih manzumeleri	2	5
6 beyitten oluşan tarih manzumeleri	2	3
7 beyitten oluşan tarih manzumeleri	3	8
8 beyitten oluşan tarih manzumeleri	5	7
9 beyitten oluşan tarih manzumeleri	4	5
10 beyitten oluşan tarih manzumeleri	4	3
11 beyitten oluşan tarih manzumeleri	5	1
12 beyitten oluşan tarih manzumeleri	1	4
13 beyitten oluşan tarih manzumeleri	2	1
14 beyitten oluşan tarih manzumeleri	1	0
15 beyitten oluşan tarih manzumeleri	7	2
16 beyitten oluşan tarih manzumeleri	1	2
18 beyitten oluşan tarih manzumeleri	3	6
20 beyitten oluşan tarih manzumeleri	2	1
21 beyitten oluşan tarih manzumeleri	0	1
22 beyitten oluşan tarih manzumeleri	2	0
23 beyitten oluşan tarih manzumeleri	3	1
24 beyitten oluşan tarih manzumeleri	0	3
25 beyitten oluşan tarih manzumeleri	1	1
27 beyitten oluşan tarih manzumeleri	1	1
30 beyitten oluşan tarih manzumeleri	1	0
31 beyitten oluşan tarih manzumeleri	0	1
32 beyitten oluşan tarih manzumeleri	1	0
36 beyitten oluşan tarih manzumeleri	0	1
39 beyitten oluşan tarih manzumeleri	1	1
43 beyitten oluşan tarih manzumeleri	1	0

Şeyh Gâlib ve Nedim tarih manzumelerini beyitler şeklinde yazdığı görülmektedir. Tablo 2'ye bakıldığında Nedim'in en uzun tarih manzumesi 43 beyitten, Şeyh Gâlib'in en uzun tarih manzumesi 39 beyitten oluşmaktadır. Nedim 60 tarih manzumesinin 7'sini 15 beyitten oluşturmuştur, bu da toplamda %12'sini kapsamaktadır. Şeyh Gâlib 75 tarih manzumesinin 8'ini 7 beyitten oluşturmuştur. Toplamda 7 beyitten oluşan tarih manzumelerinin oranı %11'ini oluşturmaktadır.

3. Şeyh Gâlib ve Nedim'in Tarih Manzumelerinin Yazılış Sebepleri Bakımından İncelenmesi

Tarih manzumeler istenilen her konuda yazılabilmektedir ve bunlar yazıldığı dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını yansıtmaktadır. Şairlerin dünyaya bakış açıları ve hayatı algılayış biçimleri konuların yazılma sıklıklarını etkilemektedir.

Tablo 3. Şeyh Gâlib ve Nedim'in Tarih Manzumelerinin Yazılış Sebepleri

	Tarih manzumelerinin yazılış sebepleri	Nedim	Şeyh Galip
1	Sakal bırakma	1	4
2	Terfi	2	1
3	Göreve atanma	4	1
3	Çeşme, hamam, mimari eser, saray, yalı, bahçe, cami, tekke, kışla, kasır, medrese, çarşı, imarethane...	38	24
4	Doğum	2	4
5	Gemi yapımı ve geminin denize indirilmesi	2	-
6	Sulh	1	3
7	Yeni yıl	3	-
8	Ölüm	1	17
9	Merasim	1	3
10	Özür	1	1
11	Beyitin tanzimi	1	1
12	Düğün	1	1
13	Padişahın yazısı hakkında	1	1
14	Mesken tarihi	1	2

Tablo 3'e bakıldığında Nedimin tarih manzumelerinin %63'nü çeşme, hamam, mimari eser, saray, yalı, bahçe, cami, tekke, kışla, kasır, medrese, çarşı, imarethane yapımı için iken Şeyh Gâlib'de bu oran %32'dir. Şeyh Gâlib bunun dışında en sık olarak dönemin önemli kişilerinin ölümü üzerine tarih manzumeler yazmıştır. Bunlarının toplama oranı %17'dir. Nedim ise ölüm üzerine fazla tarih manzumesi yazmamıştır. Ölüm üzerine yazılmış tarih manzumelerindeki fark bu iki sanatçının yaşayış tarzlarına bağlanabilir. Eğlence hayatına düşkün olan ve yaşamdan zevk almaya çalışan Nedim, ölümü konu

alan sadece bir tarih manzumesi yazmış, tasavvufila ilgilenen ve aynı zamanda Mevlevi şeyhi olan Şeyh Gâlib on yedi tarih manzumesi yazmıştır. Nedim, gemi inşası sebebiyle 2 tarih manzume yazmış iken Şeyh Gâlib'in bu konu hakkında tarih manzumesi bulunmamaktadır.

4. Şeyh Gâlib ve Nedim'in Tarih Manzumelerinin Dil ve Üslubu

Şeyh Gâlib mutasavvıflığının getirdiği dil özellikleri yanı sıra Sebki-Hind akımının da dil özellikleri eserlerinde hissedilmektedir. O kendinden önce kullanılan mazmunlarının yanında kendisinin oluşturduğu mazmun örnekleri oluşturmuş, uzun tamlamalar kullanmayı tercih etmiştir. Şeyh Gâlib'in bu dil özelliklerinin tamamını tarih manzume örneklerinde de görülmektedir.

Bu sultân vâris-i esrâr-ı Sultân- Risâletidir
Olur bu sırâ vâkıf Mesnevîsinden dil-i dânâ
(Kalkışım, 1994)

Târih-î Kubbe-i Hadrâ Ravzagâh-ı Hazreti Pîr adlı Şeyh Gâlib'in tarih manzumesinden alınan bu beyitte sanatçının mutasavvıf kişiliğinden gelen özelliklerinin diline de yansdığı görülmektedir.

Zümre-i ashâb-ı pâkin rûna olmuş sebil
Selsebîl-i ayn-ı Rıdvân olduğu bî-irtiyâb
(Kalkışım, 1994:)

Şeyh Galib'in bir sebil için yazdığı tarih manzumesinden alınan bu beyitte de sanatçının etkilendiği Sebki-Hind akımının getirdiği uzun tamlamalar bulunmaktadır.

Nukûş-ı gonca kim zîb-i şükûfistan-ı sakfîdir
Gül endâzân-ı istihzâ olurlar rûy-ı hûbâna
(Kalkışım, 1994)

Bir saray yapımı için yazılmış tarih manzumede Şeyh Gâlib'in farklı benzetmeleri bir arada kullandığı tespit edilmiştir.

Mahallileşme akımının özellikleri Nedim'in dilinde göze çarpmaktadır. Soğuk ve yapmacık anlatımdan kaçınmış olan Nedim, anlatmak istediklerini içten bir şekilde şiirlerine dökmüştür. Ayrıca şair kendine has üslubunun yanında yerel söylemleri ve deyimleri de tarih manzumelerinde ustaca kullanmıştır.

Böyle tahrîr etti târihin Nedîm-i bendesi
Oldu İsmâil Efendi müjde kim müftî-i dîn
(Gölpınarlı, 2004:147).

Yapılan târhihlerde sonra gördüm kim anı
Cümle hep yâ ile yazmışlar gürûh-ı şâiran
(Gölpınarlı, 2004:156).

Nedim' in İsmail Efendi'nin müftü oluşu ve Tiflis kelimesinin imlâsı hakkında özür için yazdığı tarih manzumelerden alınan beyitlere bakıldığında sanatçının kullandığı dilin dönemin diğer sanatçılarına göre daha sade olduğu anlaşılmaktadır.

Her iki şairin divan şiiri geleneği içerisinde kendine has bir dil oluşturduğu görülür. Başta mimarî eserlere yönelik manzumeler olmak üzere hemen bütün manzumelerde şairlerin çok iyi bir gözlem kabiliyetine sahip oldukları ve söz konusu gözlemlerini de başarılı bir şekilde şiire yansıttıkları görülmektedir. Tarih manzumelerinde ahenk unsuru olarak kelime ve tamlama tekrarları kullanılmıştır. Nedim ve Şeyh Gâlib'in divanlarından alınan aşağıdaki tarih manzume örneklerine bakıldığında her iki sanatçının da gözlem gücü görülür.

Buna benzer mi yâ Müşgû-yı latîf-i Şîrîn
Dâmen-i kûdur ol âlem-i bâlâdır bu
(Kalkışım, 1994:139)

Görmemiş mislini hiç çeşm-i seffîd-i asdâf
Bihterîn gevher-i nazm-ı leb-i deryâdır bu
(Kalkışım, 1994:139)

Ne hâcet pâs-bân-ı devlet-ü ikbâli kim bestir
Anın hısn-ı celâl-ü câhına hıfz-ı Hudâ bârû
(Gölpınarlı, 2004:152).

Kemâl-i ziyb-ü ferle yaptı bu sâhil-serâyı kim
Hevâsı dil-güşâ âbı musaffâ hâki anber-bû
(Gölpınarlı, 2004:152).

Sonuç

Şeyh Gâlib, divan şiirinin son büyük temsilcisi olarak, kullandığı dil ve sahip olduğu üslubu ile Osmanlı Türk edebiyatı tarihinde kendisine eşsiz bir yer edinmiştir. Nedim geleneksel temaları, şekilleri ve klişeleri ortadan kaldırmaya cesaret edememiştir. Ancak zamanından ve muhitinden birçok temayı, motifi ortaya koymuştur. Ayrıca Nedim geleneklere uymayan, konuşma diline özgü, bir dil kullanarak Osmanlı şiirini Fars şiirinin etkisinden kurtarmak için büyük bir çaba sarf etmesi ile XVII. yüzyılda Divan Edebiyatının önemli şairleri arasındaki yerini almıştır. Tarih manzume geleneğinin en büyük temsilcilerinden olan Adanalı Sürûrî ile aynı dönemde yaşamış olmalarına karşın iki şairinde tarih manzumeleri sahip oldukları dilsel özellikler sayesinde bu geleneğin güzel örnekleri arasında yer almışlardır.

Şeyh Gâlib'in tarih manzumelerinde III. Selim döneminin, Nedim'in tarih manzumelerinde Sadrazam İbrahim Paşa döneminin olayları yer almaktadır. Nedim'in yazdığı tarih manzumelerinin konusunu genellikle günlük hayattaki konular (çeşme, hamam, mimari eser, saray, yalı, cami, medrese, çarşı vb.) oluştururken, Şeyh Gâlib'in yazdığı tarih manzumelerinin konusunu ise tasavvufla ilgili olan konular (ölüm, sakal bırakma vb.) oluşturmuştur.

Dönemin bazı önemli olaylarına ışık tutmaları Şeyh Gâlib ve Nedim'in tarih manzumelerinin önemini daha da artırmaktadır. Mimari eserlerin yapım ve onarım tarihleri, önemli savaş ve barışların tarihleri, toplumda iz bırakan şahsiyetlerin doğum ve ölüm tarihleri hakkında kaynakta ulaşılması zor olan birçok bilgiye bu şairlerin tarih manzumeleri sayesinde rahatlıkla ulaşılabilir.

Nedim ve Şeyh Gâlib tarih manzumelerini yazarken en fazla “mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün” kalıbını kullanmıştır. Beyit bakımından 5 ile 15 beyitlik tarih manzumelerin yazılmış olması her iki şairin ortak noktalarıdır. Beyit sayılarının farklı kullanılmasında belli bir kuralın olmadığı ve bu sayıların belirlenmesinde şairin tercihinin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Aksoyak, İ. H. (2007). Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa'nın Mıdır. *Turkish Studies*, S:2/4.
- Canım, R. (2009). “Klâsik Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Sanatı ve Bir Ebced Ustası: Adanalı Sürûrî”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:13, S: 2.
- Canım, R. (2010). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Demirel, Ş. (2008). “Antepli Aynî Divanı'ndaki Tarih Manzumeleri Üzerine Bir İnceleme”, *Turkish Studies*, S:3/4.
- Devellioğlu, F. (2001). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Erkul, R. (2004). *Eski Türk Edebiyatı*. Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Gölpınarlı, A. (2004). *Nedim Divanı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- İrkılata, M. (2007). *Nazire Geleneği İçerisinde Kerem Kasideleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İspirli, S. A. (2000). “Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Geleneği”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S:14.
- Kalkışım, M. (1994) *Şeyh Gâlib Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mengi, M. (2008). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Basımevi.
- Pala, İ. (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Tavukçu, O. K. (2009). “Klâsik Edebiyatta Hamse Geleneği ve Şeyyâd Hamza”, Turkish Studies, S:4/7.
- Yavuz, N. (2009). 17. yy Tarih Manzumelerinde Toplumsal Yaşam. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.